אישים באגרות הראי"ה

הרב שמשון רפאל הירש (הרש"ר הירש)

רבה של קהילת "עדת ישורון" בפרנקפורט, מנהיג היהדות הנאמנה בגרמניה, בעל שיטת "תורה עם דרך ארץ" · תקס"ח–תרמ"ט (1808–1888)

4 אגרות

דברי הרב קוק ודברי הרב שלמה אבינר, ונוסח האגרות המלא

igrot.shlomo-aviner.net

בקצרה

הרב שמשון רפאל הירש נולד בכ"ד בסיוון תקס"ח (1808) בהמבורג. למד אצל החכם יצחק ברנייס, רבה של המבורג, ואחר כך בישיבתו של הרב יעקב עטלינגר, שממנו קיבל היתר הוראה. בשנת תק"צ (1830) נתמנה לרבה של דוכסות אולדנבורג, ושם חיבר את ספריו "אגרות צפון" ו"חורב", על יסודות היהדות וטעמי המצוות. אחר כך כיהן ברבנות באמדן, ומשנת תר"ז (1847) היה הרב הראשי של מוריביה, בניקולשבורג.

בשנת תרי"א (1851) עבר לפרנקפורט, להיות רבה של קהילת "עדת ישורון", שהקימו שומרי המצוות בעיר מול שלטון הרפורמים בקהילה. בפרנקפורט ייסד בית ספר שבו שולבו לימודי קודש ולימודי חול, לפי שיטתו, "תורה עם דרך ארץ", וכתב את פירושו לתורה ותרגומו לגרמנית, ופירושים לסידור ולתהילים. נאבק בתוקף ברפורמים, ובשנת תרל"ו (1876) הוביל את פרישת שומרי המצוות מן הקהילות שבשליטתם. נפטר בכ"ז בטבת תרמ"ט (1888).

הרב קוק על הרש"ר הירש

הרב קוק רואה ברש"ר הירש דוגמה למה שצריך לעשות בארץ ישראל. בשנת תרס"ח, כשקרא לשומרי המצוות לבוא ולבנות את הארץ, פנה במיוחד אל יראי גרמניה, "ההולכים בעקבות גדול-הדעה, נזיר-אלקים המרומם הגר"ש רפאל הירש ז"ל", "אשר הציל בגבורת ישע ימינו את שארית ישראל המערבית". דרכו הייתה "לאחוז בכל תכסיסי החיים במילואם, לכונן על ידם את עמדת היהדות הנאמנה", וכך צריך לעבוד גם בארץ ישראל, "רק בתנאים אחרים, בפרטים משתנים, אבל ברוח אחד" (כרך א', אגרת קמד).

על השיטה הזאת נבנה בית הספר "תחכמוני" (ראו בפרשת לימודי קודש וחול: "תחכמוני" והגימנסיה (תרס"ח-תרע"ד)) ביפו. בקול הקורא של מייסדי "תחכמוני" נכתב שזכר "גדולי אשכנז, כהג"ר שמשון רפאל הירש ז"ל וסייעתו", שביססו את היהדות הנאמנה על כל צורכי החיים, מזכיר את החובה בארץ ישראל, אבל בהתחשבות בהבדל שבין החיים בגולה לחיים בארץ (כרך ב', אגרת נוספות ח). לרב שביקש לשלוח את בנו ללמוד בארץ כתב הרב קוק שמורי "תחכמוני" באו מגרמניה, והם כבר אגדו את "דעת העולם והחיים עם אומץ יראת ד'" בהדרכת "גדולי הדור העבר שמה, כהר"ש הירש ור"ע הילדסהיימר ז"ל" (כרך ב', אגרת שסג).

הרב קוק הכיר גם את דבריו בהלכה. לבנו הרצי"ה כתב על "הפלפול של הרש"ר הירש עם הרב לערנער" על האכלת חולה ביום הכיפורים בדרך שאינה דרך אכילה (כרך ג', אגרת תשפ).

הרב שלמה אבינר על הרש"ר הירש

ש: הבנתי שהרש"ר הירש לא היה ת"ח גדול. הבנתי נכון? ת: לא נכון. הוא היה תלמיד חכם גדול. "נזיר אלקים מרומם", כמבואר באגרות הראיה (א קפב - מ"צ). (מקור: גדולי הדורות - שאלות שונות 2 (אבינרפדיה))

על התנגדות הרש"ר הירש לציונות: "אבל נכדו, הרב יצחק ברויאר, כבר אמר שאם סבא היה חי בדורנו הוא היה מסכים שיש לעבור מתורה ודרך ארץ לתורה ודרך ארץ ישראל. כי צריך לטפח את השיבה לארץ ישראל. בזמנו הוא אכן התנגד". (מקור: האיש משכונת גאולה והרב מאתחלתא דגאולה (אבינרפדיה))

"ש: היו גדולי ישראל שהתירו הכנסת לימודי חול, כגון הרש"ר הירש, הרב עזריאל הילדסהיימר, הרב יצחק דב הלוי במברגר, הרב יצחק יעקב ריינס ועוד. ת: שלוש תשובות. א. גדולים חלקו עליהם. ב. בגרמניה וכדומה, באותו זמן ובאותו מקום, היו נסיבות שונות מאלו בארצנו". (מקור: תוכנית הליבה (אבינרפדיה))

"הרב שמשון רפאל הירש, לעומת קודמיו, אומר בפירושו על התורה ששמעון ולוי טעו". "אמנם גם פה אפשר להקשות על רש"ר הירש, שעם כל חשיבותו ואף על פי שהיה רב גדול מאד, הוא אינו בשיעור הקומה של הרמב"ם, הרמב"ן והמהר"ל". (מקור: מעשה שמעון ולוי ועניינה קבוצתית (אבינרפדיה))

על ספרו "מרן הרב קוק והאבולוציה": "בו מצוטטים עוד גדולי ישראל שמקבלים את רעיון האבולוציה: רבי עובדיה ספורנו, הרב שמשון רפאל הירש, הנצי"ב, בעל תפארת ישראל, בעל תורה תמימה, הרב אליהו בן אמוזג והג"ר גדליה נדל". (מקור: תורת האבולוציה (אבינרפדיה))

"מותר להשתייך לזרם - אסור לשלול את האחרים" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: שיטת "תורה עם דרך ארץ" של הרש"ר הירש הצילה את יהדות גרמניה, אבל אין לשלול את פנימיות התורה: מותר להשתייך לזרם ואסור לומר שהוא הכול. סיפורי הרצי"ה על חב"ד ועל נטורי קרתא. (מקור: מתוך ספרי הרב)

האגרות

כרך א', אגרת קמד: ליהושע שכנוביץ, עורך עיתון, בי"ג בסיוון תרס"ח, מיפו: אחרי פרצת הצעירים נגד הדת בפתח תקווה, הרב קוק קורא לשומרי המצוות לבנות את הארץ בתורה ובמדע. אל יראי גרמניה הוא פונה בשם דרכו של הרש"ר הירש.

"ההולכים בעקבות גדול-הדעה, נזיר-אלקים המרומם הגר"ש רפאל הירש ז"ל, אשר הציל בגבורת ישע ימינו את שארית ישראל המערבית"

כרך ב', אגרת שסג: לרב בחוץ לארץ שביקש לשלוח את בנו ללמוד בארץ, בחי' בסיוון תרע"א: הגימנסיה עוקרת את האמונה, ו"תחכמוני" הוא המוסד שאליו עיני הרב קוק נשואות. מוריו באו מגרמניה, מדרכם של הרש"ר הירש והרב עזריאל הילדסהיימר.

"ע"י מורים מובהקים מאשכנז, שכבר אגדו ביניהם ע"י ההדרכה של גדולי הדור העבר שמה, כהר"ש הירש ור"ע הילדסהיימר ז"ל"

כרך ב', אגרת נוספות ח: קול קורא של מייסדי "תחכמוני" ביפו: החינוך יכלול את כל צורכי החיים כבסיס לתורה, בדרך הרש"ר הירש, ובהתאמה לארץ ישראל.

"זכר גדולי אשכנז, כהג"ר שמשון רפאל הירש ז"ל וסייעתו"

כרך ג', אגרת תשפ: לבנו הרצי"ה, בט"ז במנחם אב תרע"ו, מלונדון: בדיון על הנאת מעיים בלי הנאת גרון, הרב קוק מזכיר את הוויכוח של הרש"ר הירש עם הרב מאיר לרנר על האכלת חולה ביום הכיפורים.

"ונהירנא שראית את הפלפול של הרש"ר הירש עם הרב לערנער"

ראו גם

על בית הספר "תחכמוני" ביפו, שנבנה בדרכו. (לנושא חינוך)

על הרב מאיר לרנר, שהתווכח איתו בהלכה. (לדף האיש)

תולדות הרש"ר הירש. ("רבי שמשון בן רפאל הירש", המכלול)

נוסח האגרות – עם ביאור

4 האגרות שבהן נזכר הרש"ר הירש, לפי סדר הכרכים, כל אחת עם התמצית שלה. הביאור משולב בתוך נוסח האגרות: בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת. הוא אינו חלק מלשון האגרת

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קמד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ג סיון תרס"ח - יפו **נמען:** יהושע שכנוביץ, עורך עיתון (בעקבות ידיעה ב'הד הזמן')

פרצה של צעירים נגד הדת בפתח תקווה הייתה חמורה עוד יותר ממה שפורסם, והוועד מנע מהם עבודה עד שעזבו. הרב קוק מסיק שעם זרם החיים בארץ באים גם יסודות מקולקלים, והתרופה היא לחזק את שומרי האמונה במעשה ובישוב, בתורה ובמדע. יש להקים ישיבה מפוארת ובתי תלמוד לאומנות ולחקלאות, עם מורים שהלאומיות שלהם חיה בקדושה, בניגוד ל'לאומיות מזויפת' שחסרה קדושה. הרב קוק מעלה על נס את דרכו של הרש"ר הירש בגרמניה כדגם לעבודה בארץ ישראל.

עיקרי הדברים

- התפרצות צעירים בפתח תקווה.
- לאומיות מזויפת מול לאומיות קדושה.
- ישיבה ובתי ספר מקצועיים ברוח תורה.
- השראה מדרכו של הרש"ר הירש.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ג סיון תרס"ח[4].

אדון נעלה ונכבד מר יהושע שאכנאוויץ נ"י[5], שלו"[6].

עברו שבועות מספר כמעט, מאז קבלתי את מכתבו היקר עם הקטע מ"הד הזמן". [עיתון עברי שיצא אז בקרקוב] בין כה חקרתי לדעת בבירור תוכן הדבר, והנה הפרצה מהצעירים היתה באופן יותר מגונה ממה שהיא מתוארת במה"ע[7] הנ"ל[8]. [מכתב העת הנזכר] הועד עשה, כמובן, את חובתו, ויגזור שלא תנתן עבודה לאלה המכאיבים בנו חלקת הדת והאמונה, עד אשר נאלצו לעזוב את המושבה.

זהו כל עיקר הענין הפרטי. אבל מה שנוגע ללמד על הכלל כולו מזה הוא, שהננו צריכים עכשו אימוץ גדול כעת חיה, שזרם החיים בארץ ישראל הולך ומתגבר, לשמחת לב כל אוהב עמו וארצו, אבל לעומת זה, עם פרץ זרם חיים זה עצמו, באים יסודות מקולקלים וחמרים מזיקים להאסף באה"ק[9]. ותרופה אחרת אין כ"א[10] לחזק את ידם של שלמי אמונים, בכל דבר מעשה וישוב, ובהרמת קרן בתורה ובמדע, למען יעטרו הם את החיים החדשים ההולכים ומתהוים באי"י[11], בעטרת הקדושה וההוד המרופדת על רגשי קדש נאמנים.

לזאת צריכים אנו כל שלמי אמונים להאגד יחד מקרוב ומרחוק, להקים לנו גדר ביהודה, [עזרא ט, ט] לכונן עתה בישוב החדש, במרכזו, ישיבה חדשה ומפוארה, מעוטרת בכבוד ונימוס חיצוני, ומושפעת בפנימיותה באור שלהבת אש קודש, של חם יראת שמים של אמת בשכל טוב, ובתי-תלמוד של אומנות ושל עבודת-אדמה, תחת השגחת מורים כאלה, שלא רק דגל הלאומיות החדשה בידם, אותה הלאומיות, שהניצוצות המחיים את האומה מעולם ועד עולם, היורדים תמיד כטל חרמון על הררי ציון, [תהלים קלג, ג] משמי קדם של אמונה טהורה ואהבת דת קודש ותורת אמת, נדעכו ממנה, כ"א

מורים, שהחבה הלאומית וההשכלה המדינית והמעשית שלהם תהי'[12] חיה וקיימת בקדושת ישראל, באור ד', ובחיי עולם של התורה והמצוה. יסוד זה אם נניח, נעשה ונצליח באמת, להרים קרן ישראל באי"י ובעולם כולו, והחלקים הטובים, שהם מתקלקלים כעת מצד הכשלון וחסרון הקנינים של כשרון-החיים המלא בשדרות האמונים לתורה ולמשפטי ד' הישרים, שהנם על כן עלולים להתדבק במחריבי קודש, הם עצמם ילוו עמנו יחד, לעבוד בכל כח ובכל שכלול, לטובת נשמת האומה האמיתית, הגנוזה באמונה ובחקי תורת אמת. ולמראה אור ברק שכלול ישוב של אמת, על אדמת הקודש, ינוסו הצללים, והפריצים יחופו ראשם, ולא יוכלו להרים קרן בגאוה ובוז.

ואתה אדוני אתכבד להודיעך, כי זה לי זמן הגון אשר בחנתי דרכי, ואדע נאמנה שכל תקות ישוב א"י[13], וכל תקות הצמחת קרן ישועה לישראל מציון, תלויה היא בנקודה אדירה זאת, שיאספו אלינו כחות טובים, לעסוק בבנין הרוחני והחמרי של ארץ ישראל, ודוקא ע"פ[14] יסודות הקולטורא ההולכת בצעדי-און באי"י כבכל העולם כולו, וכל מי שנקודת יראת שמים אמיתית בוערת בלבבו, לא יוכל להיות שיתעלם מלבא לעזרת ד' ועמו. אל נא נאחר את המועד, אל נא נתן את הרומסים לרמוס כל היונקים, שרשי צמח-ד' העולים על אדמת הקודש. אחינו היקרים, שלומי אמוני בני אשכנז, ההולכים בעקבות גדול-הדעה, נזיר-אלקים המרומם הגר"ש[15] רפאל הירש [הרב שמשון רפאל הירש, מנהיג היהדות האורתודוקסית בגרמניה, שדגל ב"תורה עם דרך ארץ"] ז"ל[16], אשר הציל בגבורת ישע ימינו את שארית ישראל המערבית, ע"י[17] אשר למד והורה לאחוז בכל תכסיסי החיים [דרכי החיים] במילואם, לכונן על ידם את עמדת היהדות הנאמנה. רק בתנאים אחרים, בפרטים משתנים, אבל ברוח אחד, הננו נקראים לעבוד כן בארץ ישראל עתה בימינו. אם נעזוב את שעת הכשר, של התחלת התפתחות הישוב, והחלישות הגופנית והרוחנית וחסרון אמצעי המלחמה יבאו עד מרום קצם אצל שלומי אמונים שבא"י[18], והיד הרמה המחומשת בהפקרות ודרכי הגויים, באין זכר לקדושת ישראל באמת, המחפה את חרסיה בסיגים של לאומיות מזויפת בגרגרים של היסתוריה ושל חבת השפה, המלבישה את החיים צורה ישראלית מבחוץ במקום שהפנים כולו הוא אינו יהודי, העומד להיות נהפך למשחית ולמפלצת, ולסוף ג"כ[19] לשנאת ישראל וארץ ישראל, כאשר כבר נוכחנו ע"פ הנסיון, - היד הטמאה הזאת תתגבר, אז אין די באר גודל האסון. אבל בד' בטחתי, שלא יתן למוט רגלנו, וכל חרד לדבר ד', וכל חפץ בישועת עמו וארץ קדשו, יעמד על דגלנו, ונתחיל ליסד בציון פינת יקרת, ולהחיות את הישוב החדש, על בסיס טהרת האמונה, המחוברת עם ששון החיים ודרישת משאלותיהם הצודקות, והי'[20] ד' עמנו, לקומם הריסות עמנו לדור דורים. ואתה, עורך נכבד, שים נא ידך עמנו, ובא בראש כל חלוץ, לימין ד' רוממה.

הנני חותם בברכה ורגשי כבוד ויקר,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

לוטה פה העתקה ממכתב הועד דפ"ת[21]. הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש

3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. נ"י - נרו יאיר
6. שלו' - שלום
7. במה"ע - ב + מה"ע: מראית העין; "במה"ע": במכתב העתי (בעיתון)
8. הנ"ל - הנזכר לעיל
9. באה"ק - בארץ הקודש
10. כ"א - כי אם
11. באי"י - בארץ ישראל
12. תהי' - תהיה
13. א"י - ארץ ישראל
14. ע"פ - על פי
15. הגר"ש - הגאון רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
16. ז"ל - זכרונו לברכה
17. ע"י - על ידי
18. שבא"י - שבארץ ישראל
19. ג"כ - גם כן
20. והי' - והיה
21. דפ"ת - דפתח תקוה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שסג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' סיון תרע"א - יפו **נמען:** רב בחוץ לארץ שמבקש לשלוח את בנו לארץ

הגימנסיה 'עוקרת את שורש האמונה' - זהו ניסיון ב'לאומיות כופרת', 'בחירת אלהים חדשים'. בית המדרש למורים בירושלים טוב ממנה, אבל אינו עמוק דיו, ומה שהרב קוק יודע עליו רחוק יותר. 'תחכמוני' הוא 'הצמח היחידי', עם מורים מגרמניה ברוח הרש"ר הירש והרב הילדסהיימר, ועתיד להשתוות לגימנסיה אירופית.

עיקרי הדברים

- הגימנסיה - לאומיות כופרת.
- בית המדרש למורים.
- 'תחכמוני' כחלופה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח' סיון תרע"א[4].

אדוני הרב שליט"א[5],

מכתבו היקר, הרצוף אהבת אמת לאה"ק[6] ולאור ד' על עמו ונחלתו, הגיעני. וע"ד[7] חפצו לשלח את בנו פה למטרת חנוכו, הנני מוצא להגיד לכת"ר[8], את דעתי בקצרה.

ע"ד[9] הגמנסיה. [על דבר גימנסיה "הרצליה" ביפו] לפי מצבה כעת, אין לנו בה שום עסק. היא עוקרת בידים את שורש האמונה ומכבה את זיק אש דת קודש שבלב חניכיה. נסיון עושה בזה הלאומיות הקרועה מעל הקדושה הישראלית, עם נשמותיהם של בני עמנו, לראות איך מתגדלת לאומיות כופרת. אבל אנו יודעים מראש לפתור, שהנסיון לא יצלח. זהו פשוט בחירת אלהים חדשים. [על פי שופטים ה, ח]

הסמינר-למורים הירושלמי [בית המדרש למורים של חברת "עזרה" בירושלים] עומד הוא במעלה יותר טובה בערכו כלפי הדת והיהדות הטהורה, נגד הגמנסיה, אבל גם בו לא עמוק הוא השורש אשר נוכל לקוות פרי קודש הלולים. [ויקרא יט, כד] זרמי הזמן החדשים דורשים כח רוחני הרבה יותר נשגב, יותר מואר, מזה שהסמינר נותן. אבל עלי להעיר, כי תחת אשר ידיעתי מהגמנסיה היא ידיעה קרובה, מצד קרבת המקום, היא מהסמינר ידיעה רחוקה, שיש בה הרבה מן ההשערה.

אמנם ה"תחכמוני" זהו הצמח היחידי כעת שעינינו אליו נשואות. ע"י[10] מורים מובהקים מאשכנז, שכבר אגדו ביניהם ע"י ההדרכה של גדולי הדור העבר שמה, כהר"ש[11] הירש ור"ע הילדסהיימר [הרב שמשון רפאל הירש והרב עזריאל הילדסהיימר, מנהיגי היהדות האורתודוקסית בגרמניה] ז"ל[12], את כח האיגוד, של דעת העולם והחיים עם אומץ יראת ד' ואהבת תורה ומצות באמונה ולב שלם, הננו עושים פה את מעשינו. אבל אנו עומדים כעת בראשית צעדינו, מקוים אנחנו שחפץ ד' בידנו יצליח, להרים קרן על אדמת הקודש ביראת ד' טהורה וחכמה ודעת גם יחד.

אינני יודע מה המה הלמודים שכבר סגל לו בנו שי'[13]. מובן הדבר שאך אז אוכל ליעצו שיכנס ל"תחכמוני" להשלים את חנוכו, אם רק עומד הוא במדרגה כזאת שלמודי הקודש והחיל של ה"תחכמוני" כעת דרושים לו. ויש תקוה כי במשך השנים יתגדל המוסד, ויהיה במשפט הלמודים [בסדר הלימודים] שוה לאחת הגמנסיות האירופאיות, למען נוכל להחזיק מעמד נגד השטף הגדול של החפצים להוביש כל מזרע [לייבש כל זרע (על פי ישעיהו יט, ז)] אמונת אומן וכל קדש ד' מבית ישראל.

קשה מאד אמנם הוא לנו המעבר, אבל ב"ה אור גדול, אור תקות חיים וישועת עם, זורח לנו על אדמת הקודש.

מפני העבודה והטרדה הרבה הנני מוכרח לקצר, ואו"ש[14] וברכה כנה"ר[15],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. לאה"ק - לארץ הקודש
7. וע"ד - ועל דבר
8. לכת"ר - לכבוד תורתו
9. ע"ד - על דבר
10. ע"י - על ידי
11. כהר"ש - כ + הר"ש: הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
12. ז"ל - זכרונו לברכה
13. שי' - שיחיה
14. ואו"ש - ואומר שלום
15. כנה"ר - כנפשו הרמה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת נוספות ח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (יפו) **נמען:** קול קורא של מייסדי 'תחכמוני'

שומרי התורה אינם שמים לב לצורכי החיים החדשים, והתחייה הלאומית 'צובעת דגל נכרי בצבע עברי'. שתי הדרכים לא יובילו למטרה. החינוך יכלול את כל צורכי החיים כבסיס לתורה, בדרך הרש"ר הירש ובהתאמה לארץ. המייסדים מבקשים תמיכה חומרית.

עיקרי הדברים

- שתי דרכים לקויות.
- חינוך שלם על בסיס התורה.
- דרך הרש"ר הירש.
- בקשת תמיכה.

נוסח האגרת עם ביאור

אחים נכבדים שבגולה, שלבם לציון ולאור ד' וכבודו עליה. בדברים קצרים הננו מוצאים לנו לחובה להגיד לכם את מטרתנו הכללית ביסוד ה"תחכמני" ביפו, [בית הספר "תחכמוני" ביפו] פעולתנו בעבר ותקותנו עליו לעתיד, ברצות ד' דרכנו.

לבנו כלב כל שלמי אמוני ישראל משתוקק לראות בפריחת החיים החדשים שבארץ ישראל פריחה של חיים שלמים לישראל, התעוררות תחיה לנשמת האומה, החיה באור ד' וטל תורה. מצאנו שכל אותם המחזיקים מעמד לתורה ואמונה אינם שמים לב כראוי לצרכי החיים החדשים שרוח התחיה הלאומית הביא אותם בארה"ק[1] בשטף גדול, ומתוך כך הולכת היהדות הנאמנה ומתדלדלת בעצם מקום מקור חייה. לעומת-זה המחזיקים במעוז התחיה בהתגלותה החדשה הולכים שבי אחר כל ברק נוצץ שמבחוץ, וכל שאיפתם הלאומית היא מתכנסת רק בכוונניות כאלה שאין בהם מקום לצמיחת קרן ישועה לנשמת ישראל, ממקור ישראל. חלשים הם ברוח ואינם מעיזים להרים את דגל ישראל ביד רמה, רק לצבע דגל נכרי בצבע עברי [כלומר: להלביש תוכן זר בצורה עברית] יעצרו כח. שני הדרכים האלה יחד הכרנו שלא יובילו אותנו אל המטרה, ובעת כזאת הנם יחד סבה רבה לאסונות גדולים שבחיינו הפנימיים,

אחת אמרנו על כן, את החינוך באה"ק[2] נחל להציל. אנחנו נשתדל להעמיד את כל משאלות החיים הטובים, הלימודים הדרושים לחיי החברה והתרבות, הידיעות השימושיות לחיים המעשיים ואקונומיים, הסדר הנאה, המשמעת המהודרת, בתכונה כזאת שיהיו כל אלה בסיסים חזקים לרוח ד' ואור תורה, אשר יאיר מציון.

זכר גדולי אשכנז, כהג"ר[3] שמשון רפאל הירש [הרב שמשון רפאל הירש, מנהיג היהדות האורתודוקסית בגרמניה, שדגל ב"תורה עם דרך ארץ"] ז"ל[4] וסייעתו, אשר הצליחו לבסס את יסוד היהדות הנאמנה על עמודי כל משאלות החיים הטובים והנאים, יזכירו לנו את חובתנו הנאמנה לעת כזאת באה"ק. כמובן עם ההתחשבות עם המון

החליפות אשר באו במצבנו וברוח עמנו בשנים האחרונות, וביחוד באותו השינוי האופיי שיש בין צורת החיים שבגולה לצורתם בארץ אבות, במקום התקוה.

המחשבות הללו חוללו לנו את ה"תחכמוני". נרעדים עמדנו בהתחלתו הקטנה לפני חמשת שנים, ומלאי בטחון ואומץ, בלב מלא רגשי תודה לאוזר ישראל בגבורה, [מתוך ברכות השחר] אשר הצליח את דרכנו עד כה, הננו עומדים עתה, אבל מה רב הדרך לפנינו, מה גדולה היא שאיפתנו, להעמיד לנו מוסד חינוכי במרכז הישוב החדש בארץ אבות שיבשר לכל ישראל, שחיה היא נשמתו בכל הדר גאונה בארץ חמדתו.

בחירי בכורי התחכמוני, בצדק נקוה שבהם ישראל יתפאר, כי אלה הם גידולים בארץ חמדתו. כדי לגשם יותר ויותר את שאיפותינו, כדי להעמיד את התחכמוני בראש לכל מוסדי החינוך אשר בארץ ישראל, למען יהיה למופת ברוחו על כל אשר ילכו הצדה מימין ומשמאל, כדי שיוכל להיות לכלי מחזיק ברכה [עוקצין ג, יב] לכללות כנסת ישראל שבארץ אבות, ולאות חיים לכל עם ד' אסירי התקוה, הננו מביעים בזה לפני כל אחינו ברוח, כי הננו צריכים אימוץ גדול באמצעים החומריים, כדי לשכלל את המוסד הנעלה, המרהיב לב כל טהורי לב, והוגי דעות נכונות שבשלמי אמונים לבית ישראל, עד אשר יתן את פריו הטוב, אשר אליו תערג נפשנו, באותה התכונה העליונה שאנו מיחלים לה.

וכאשר בלב נכון הננו מכירים את צדקת מפעלנו, הננו יודעים בידיעה שלמה כמה השעה דורשת אותו, וכמה המצב ההוה והעתיד תובע הוא את תפקידו, על כן נחשב בצדק שכל לב חשובי עמנו יכירו כמונו להוקיר את מפעלנו זה, ויבחינו היטיב את התקות הטובות לעמנו ולתוה"ק[5] על אדמת הקודש הכלולות בו, ובלב מלא שמחה והתעוררות חיים יתנו לנו ידם להשגיא פעלנו.

והננו בזה חותמים בברכה וצפיית ישועה, מציון ומקודש,

---

1. בארה"ק - בארץ הקודש
2. באה"ק - בארץ הקודש
3. כהג"ר - כהגאון רבי
4. ז"ל - זכרונו לברכה
5. ולתוה"ק - ולתורתנו הקדושה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשפ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ז מנחם אב תרע"ו - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

תשובה להערות: 'אי גחין ואכיל' (מנחות ע) - הנאת מעיים בלי הנאת גרון אינה אכילה (ויכוח הרש"ר הירש והרב לרנר על חוקן ביום הכיפורים); תנאים מכשירים במלאכה אינם צריכים להיות כדרכם; עקירה והנחה הן תנאים מכשירים בהוצאה. 'רוב מעשיהם על ידי שליח' - בקדשים יש סגולה מיוחדת לשליחות. התבקש לפקח על היהדות בשני עיתונים של ד"ר זלקינד, ואולי יכניס את בר־טוביה כסופר קבוע.

עיקרי הדברים

- הנאת מעיים והנאת גרון.
- תנאים מכשירים.
- שליחות בקדשים.
- פיקוח על עיתונים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ט"ז מנ"א[2] תרע"ו[3].

בני חביבי ומחמדי שליט"א[4], שמחתנו במכתבך היקר, והערותיך היקרות, ישר כחך, ואנכי הנני כעת מוטרד מצדדים שונים ואי-אפשר לי למלא גם קצת ממאויי-לבבי [ממשאלות לבי] לערוך לך דברי-חפץ כראוי, והננו נכונים ליום מחר בע"ה[5] לנסע למקום-המרפא הערגייט, [עיירת המרפא הארוגייט (Harrogate) שבאנגליה] יתן ד' שיהיה לרפואה.

ע"ד[6] לשון הש"ס[7] במנחות ע': "אי גחין ואכיל בטלה דעתו אצל כל אדם", [אם התכופף ואכל את התבואה כשהיא מחוברת לקרקע – בטלה דעתו אצל כל אדם, ואין זו אכילה (ארמית)] שהעירות יפה דלמאן-דאמר הנאת-מעיו בעינן [האם החיוב באכילה תלוי בהנאת המעיים] הא כבר תלוש הוא בבאו למעים, יש-לומר דהנאת-מעיו אינה סותרת הנאת-גרונו, [הנאת הגרון, טעם האוכל בשעת הבליעה] אלא דגם הנאת-מעיו בעינן, ואם חסרה הנאת-גרונו אין כאן אכילה בהנאת-מעיו לבד. ונהירנא [ואני זוכר (ארמית)] שראית את הפלפול של הרש"ר[8] הירש עם הרב לערנער [הרב שמשון רפאל הירש והרב לרנר, שנשאו ונתנו בעניין זה] ע"ד המצאת מאכל לחולה שאין בו סכנה ביום-הכפורים ע"י[9] קליסתיר, [על ידי חוקן] והדברים מגיעים לחקירה זו אם הנאת-מעיו בלא הנאת גרונו לא חשיבא אכילה, ונמצא שאם הנאת-גרונו מתבטלת אין הנאת-מעיו מספקת להביא לידי חיוב. אמנם באמת לא אדע אם גם בהנאת-גרונו צריך שיהי'[10] מחובר, ולא משתמיט חד תנא מהמפרשים לומר כן. [ואף אחד מן המפרשים אינו אומר זאת (ארמית: "לא מצאנו אף תנא אחד")] ופשטות לשון הרמב"ם[11] ג"כ[12] נראה, דעיקר הכח של בטול דעתו הוא פשוט משום דגחין ואכיל, ואע"פ[13] שקצצו בשניו ובלעו אח"כ[14] יהיה נקרא 'שלא כדרך בני-אדם', אע"פ[15] שלא מצינו בענינים אחרים שיהיה כהאי-גונא [כגון זה (ארמית)] שלא כדרך אכילתו.

אמנם בתוס'[16] כתובות לי א' נראה, שמפרשים לשון זה דגחין ודוחק עד בית-הבליעה, אע"פ שהוא בדרך זר. ואם נדחוק לפרש ככה אולי אפשר לפרש ג"כ שדוחק עד בני-מעים, וכהאי-גונא דנדרים פרק הנודר מן הירק "שמואל בדיק בקולחא", [שמואל בדק בכרוב (ארמית; בדיקה רפואית)] שלפי' הערוך [שלפי פירוש בעל "הערוך"] נראה שהי'[17] מכניסו לתוך מעיו, כדרך שעושים הרופאים בבדיקת הקבה שמכניסים סלון [צינור] דרך הושט מן הפה עד הקיבה לפנים, ויהי'[18] אפשר להשאר בחבורו ג"כ. ונראה ההכרח לומר כן דהמכשירים של איזה אסור, בתור תנאים חיצונים, אין צריך שיהיו דוקא כדרכו, ודרך-אכילתו בת-בוקתא [בת אותו מקום, מאותו עניין (ארמית)] הוא עם דרך-מלאכה בשבת, ובארתי משכבר דבתנאי-המלאכה אין צריך כדרכה, ומשום-הכי הדיוט שחקק קב בבקעת [מי שאינו אומן, שחקק כלי בגזע עץ (שבת קב)] חייב, אע"פ שאין זה דרך-המלאכה, אבל השינוי הוא רק בתנאי חיצוני, ומשום-הכי ל"מ[19] שיהיה השינוי של תנאי החצון של תחלת האכילה מחשיב את האכילה שלא כדרכה, ומוכרחים לדחוק כדמשמע מדהתוס' בכתובות דמיירי שדחק והכניס בבית-הבליעה במחובר, וכמש"כ[20] דעכ"פ[21] הנאת-גרונו ג"כ בעי, או בגונא דאומנות המאפשרת את ההכנסה גם לבני-מעים בעודו בחבורו, וכנדרים אליבא דהערוך הנ"ל[22].

ובענין זה גליתי פנים, [פירשתי] שהעקירה וההנחה לגבי הוצאה [במלאכת הוצאה בשבת: הרמת החפץ ממקומו והנחתו במקום אחר] נחשבים לתנאים מכשירים וגוף המלאכה היא עצמות ההוצאה מרשות לרשות, ונפקא-מינה דמוציא כלאחר-ידו [בשינוי, שלא כדרך שעושים] שפטור הוא דוקא כשגוף ההוצאה נעשית כלאחר-ידו, אבל אם רק העקירה וההנחה נעשית כלאחר-ידו, אם ההוצאה נעשית כדרכה, חיב משום מלאכה גמורה, ויש סמוכין לזה בירושלמי בענין הוצאה ובדין מושיט, ואכמ"ל[23]. ב. הערה ע"ד "רוב מעשיהם ע"י שליח" [הגמרא אומרת שבקדשים "רוב מעשיהם על ידי שליח", ולכן אין ללמוד מהם לשאר דינים] דקדשים לא בררת כונתך יפה, ואולי תתכוין מה מועיל מה שרוב מעשיהם ע"י שליח, סוף-סוף הננו רואים שיש כח-שליחות בעולם, וגם אם נאמר שהם שלוחי-דרחמנא [שלוחי ה' (ארמית), הכהנים] הרי יש כאן כח גדול של שליחות, ותפשוט שיש מציאות של שליחות. ואם זו היא כונתך, יש-לומר שישנן סגולות מיוחדות בדברים מיוחדים, שהן מסגלות אותם לשליחות במדה יותר גדולה משאר הדברים, כמו שבמעילה ושליחות-יד השליחות מסוגלת בכח גדול עד שאפילו עברה אינה חוצצת בעד כח השליחות, ובעלמא [ובשאר מקומות] אינו כן, אם-כן יש-לומר דכל מילי אינם מוכשרים לשליחות, וקדשים כיון שרוב מעשיהם ע"י שליח, הרי חזינן שיש בהם איזו סגולה מיוחדה לענין שליחות, ואי-אפשר ללמוד מהם לדברים אחרים.

ג. בענין "פסוקא דלא פסקיה משה" [פסוק שמשה לא חילק אותו, אין לחלקו (מגילה כב)] - ו"אנן לא בקיאינן בפסוקי", [ואנחנו איננו בקיאים בחלוקת הפסוקים (קידושין ל)] נראה דודאי לא נפל ספק ברוב הפסוקים, ע"כ[24] רובם הם מוחזקים בתכונתם וגדולה חזקה, ע"כ אסור להפסיק לדידן בכל מקום שאנו מחזיקים לפסוק אחד שהוא בחזקה דלא פסקיה משה. אבל לברר ספקות ע"י חזקתנו ודאי אין לנו, שהרי מכל-מקום נמצאים בכלליות קצת פסוקים שהם אצלנו מוחזקים לפסוק אחד ובאמת היו נחלקים, כהא דבמערבא דפסקי לקרא ד"הנה אנכי בא אליך בעב הענן" לתלתא פסוקי. [כמו שבארץ ישראל חילקו את הפסוק "הנה אנכי בא אליך בעב הענן" (שמות יט, ט) לשלושה פסוקים (קידושין ל)] לרצון מאד יהי'[25] לפני אם תלמד מלאכת השחיטה, בהוראה ובמעשה, לקיים דחז"ל[26]. [לקיים את דברי חז"ל (חולין ט): תלמיד חכם צריך ללמוד שחיטה] ואולי תשיג ידך

ללמוד גם מילה, אם תמצא עצמך מוכשר לזה, אשמח מאד. אחרי הצפיה למרחוק שאיננו מרחיקים ע"ד השקפת הצדק לגבי בע"ח כולם, הננו מכירים ברור שכל הדרגות הנדרשות לעולם החמרי והרוחני לעלות עליהן כדי להגיע למטרה העליונה, שאחת מהן היא תורת השחיטה וכל דקדוקי דיניה, הם הם התכנים המביאים את כל אור הקדש מאור הצדק העליון שיחול בכל נשמת כל חי ובעולמים כולם, ועבודת-הקדש גמורה היא לקימם בנפש חפצה ושמחת-ישרים הששים בעבודת-ד' טהורה.

לב"ט[27] עדיין לא כתבתי, למרות רצוני לשמחו בדברי. והנני מעכב עד אשר אראה פשר דבר בעניני עריכת שני מכ"ע[28] [מכתבי עת, עיתונים] חדשים, הראשון בשם די אידישע שטימע ["הקול היהודי" (יידיש)] והשני "היהודי" המתחדש, שניהם ע"י ראשיות של ידידנו ד"ר[29] זלקינד [ככל הנראה ד"ר יעקב מאיר זלקינד, איש ציבור בלונדון] נ"י[30], בצרוף ועד. מהועד נתבקשתי שכל עניני היהדות שבהם יהיו ע"פ[31] השגחתי ובקרתי. יש בזה להם כמובן גם כונה מסחרית. אמנם ד"ר ז' הוא כולו אידיאלי בזה וגם הועד גוף המסחר הוא ג"כ לשם האידיאלים הלאומיים, שבזה הם שלמים. עדיין לא הבטחתי. וחושבני אולי יהי' אפשר להכניס את ב"ט[32] בין הסופרים הקבועים. אבל צריך לקחת עמו דברים ביסוד ההשפעה הספרותית הנחוצה במדינה זו ביחוד, שהיא תעורת הרוח הדתי [התעוררות הרוח הדתי] בעמקו ובהגלותו בפרטי-החיים יחד עם הרוח הלאומי העברי ומוסרו העליון.

דרש נא בשלו'[33] אהובינו הרבנים החכמים ידידי נפשנו ומשפחותיהם שי'[34]. יברכם ד' בכ"ט[35].

כתוב נא בפרטיות מכל מעשיך בקודש ובחול ותכתב לאה"ק[36] לכל יקירינו. יואל ד' וישמחנו בקרוב בנאות ארץ חמדה, לחזות פני מחמדינו כולם בשמחת לבב. הנני חותם בברכה בצפית ישועה אביך מצפה אשרך,

אברהם יצחק ה"ק

תמיהני על מחשבתו של מר כהן לבא הנה בזמן כזה.

הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרע"ו - השנה תרע"ו (1915/1916)
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. בע"ה - בעזרת השם
6. ע"ד - על דבר
7. הש"ס - השישה סדרים (התלמוד)
8. הרש"ר - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ש, ר (למשל: שמואל + ראובן) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
9. ע"י - על ידי
10. שיהי' - שיהיה
11. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
12. ג"כ - גם כן
13. ואע"פ - ואף על פי
14. אח"כ - אחר כך

15. אע"פ - אף על פי
16. בתוס' - בתוספות
17. שהי' - שהיה
18. ויהי' - ויהיה
19. ל"מ - לא מבעיא / למען מעלה - לפי ההקשר
20. וכמש"כ - וכמו שכתב
21. דעכ"פ - דעל כל פנים
22. הנ"ל - הנזכר לעיל
23. ואכמ"ל - ואין כאן מקום להאריך
24. ע"כ - על כן
25. יהי' - יהיה
26. דחז"ל - דחכמינו זכרונם לברכה
27. לב"ט - לבשורות טובות
28. מכ"ע - מכתב עתי (עיתון)
29. ד"ר - דוקטור
30. נ"י - נרו יאיר
31. ע"פ - על פי
32. ב"ט - בשורות טובות
33. בשלו' - בשלום
34. שי' - שיחיה
35. בכ"ט - בכל טוב
36. לאה"ק - לארץ הקודש